

Tien euro? Dood een muis!

Heb je last van een econoom? Dan is er een heel eenvoudige truc: begin over 'het systeem', over je idealen of desnoods over principes. Voor je het weet ben je hem kwijt!

Dat zit zo: economen zijn meesters in het rationaliseren van wat het beste is voor iemand gegeven zijn omstandigheden. Daarnaast kunnen ze heel prima optellen; als je het gedrag van iedereen bij elkaar neemt, kom je uit bij de economie als geheel. Maar deze economenbenadering vereist randvoorwaarden — en juist daar gaat het bij een systeemdiscussie over. Ook werkt deze benadering vaak onder de aanname dat mensen rationeel en in hun eigen belang handelen — en juist idealen en principes zetten die aanname onder druk.

46% VAN DE PROEFPERSONEN VERKOOS 10 EURO BOVEN HET LEVEN VAN DE MUIS

Niet voor niets zijn principes pas echt als ze je wat kosten.

De morele grenzen van de economie blijven hierdoor vaak onverkend. Waar economen menen meer verstand van onderwijs te hebben dan leerkrachten, meer verstand van de zorg dan artsen en meer verstand van Covid-19 dan virologen en epidemiologen, zijn ze vrij stil over elementaire vragen op hun eigen vakgebied.

'Is de vrije markt moreel goed?' mag dan als een filosofische of wellicht theologische vraag klinken, met alle kennis die er bij economen is van het functioneren van markten, zouden ze hier toch het een en ander over moeten kunnen zeggen. *It depends*, is echter vaak het beste antwoord dat je kunt krijgen.

Helemaal waar, maar niet zo nuttig en juist daarom ben ik blij met het recente onderzoek van Andreas Ziegler en een tweetal collega's van de Universiteit van Amsterdam. Zij laten met een recent labexperiment zien dat markten tot een soort morele *race to the bottom* kunnen leiden omdat deelnemers aan deze markten bang zijn door anderen vervangen te worden: 'Voor jou tien anderen'.

Het onderzoek van Ziegler is

minder in het oog springend dan dat van de Duitse economen Armin Falk en Nora Szech, die in 2013 als eerste dit thema onderzochten. Zodra proefpersonen bij Falk en Szech ervoor kozen geld te ontvangen, doodden de experimentatoren een laboratoriummuis. In de variant waarbij de deelnemers 10 euro werd geboden voor het leven van de muis, ging 46% voor het geld. Toen Falk en Szech echter een onderhandeling lieten ontstaan, in plaats van een bedrag te bieden, ging maar liefst 75% voor het geld en de muismoord. Dit percentage stijgt doordat voor de onderhandelaars de morele verantwoordelijkheid lichter is. Ze delen die immers met elkaar.

Ziegler gaat een stap verder. Niet qua dieren — bij hen kunnen de proefpersonen ervoor kiezen minder geld naar het mazelenvaccinatieprogramma van Unicef te sturen en meer naar zichzelf — maar qua opbouw van de markt. Marktpartijen zijn in dit experiment echt met elkaar in concurrentie en kunnen dus met lege handen achterblijven. Zodra dat mogelijk is, verdwijnen morele overwegingen uit beeld: de proefpersonen bij Ziegler halen 150 cent uit het mazelenvaccinatieprogramma van Unicef om zelf 20 cent te verdienen.

Alle dierenleed en arme kinderen met mazelen ten spijt, is de les die ik uit het onderzoek van Ziegler en dat van Falk en Szech trek niet dat vrije markten immoreel zijn. Markten zijn vrijwel altijd gebreideld: vanwege onze principes en idealen legt ons 'systeem' de markt beperkingen op om dit soort morele dilemma's te voorkomen. Binnen die grenzen mogen de meeste economen dan hun ding doen.

Een fortuinlijker exemplaar.

FOTO: ISTOCK

Jasper Lukkezen is hoofdredacteur van ESB en universitair docent aan de Universiteit Utrecht (UU).